

Kaj Fabritius Winde Thaning
4/6 1904 - 6/6 1994

Kaj Thaning in Memoriam

Få dage efter sin 90 års fødselsdag døde Kaj Thaning stille i sit hjem i Båring, hjemme i det sogn, hvor han i en menneskealder havde været præst, og hvor hans storværk, doktordisputatsen »Menneske først - Grundtvigs opgør med sig selv« var blevet til. Da meddelelsen om Kaj Thanings død stod at læse i dagspressen, vandrede tankerne vidt omkring i det 20. århundredes danske kirkehistorie: fra Tidehvervs opgør i 20-erne til 30-ernes kirkesynsdebat frem til 50-ernes og 60-ernes kulturpolitiske debatter om kunst, litteratur og højskole. Få Grundtvig-forskere har haft samme betydning som Kaj Thaning, ikke blot i en videnskabelig kontekst, men også i en videre, kulturel og kirkepolitisk sammenhæng. I en årrække var Thanings Grundtvig-tolkning en størrelse, der havde normativ gyldighed i en række to-neangivende kredse, hvis betydning, indflydelse og sammenhæng rakte langt ud over de traditionelle kirke- og højskolemiljøer.

Thanings tese, at aktualiteten i Grundtvigs forfatterskab hang sammen med Grundtvigs opgør med sig selv og Grundtvigs deraf følgende adskillelse af menneskeligt og kristeligt, dannede for Thaning udgangspunkt for et opgør med, hvad han selv betragtede som den stivnede kirkeligheds og de lukkede miljøers omklamring af Grundtvigs tankeverden. Når Kaj Thaning kunne hævde dette, hang det selvfølgelig sammen med den påvirkning, han modtog fra de debatskabende retninger i samtidens danske og udenlandske teologi. Men det hang i lige så høj grad sammen med Thanings egen personlige baggrund, hans rødder i kredse, der havde været med til at præge sidste århundredes danske tankeverden. Kaj Thaning blev født ind i en gammelgrundtvigsk familie i Øster Nykirke på Vejleegnen. Hans mor var datter af den kendte højskolemand Jens Nørregaard, der også drev studier i guldalderens forfatterskaber. Hans far, præsten Georg Thaning, kendes i dag for sin bog om den grundtvigske retnings forhold til hedningemissionen, en titel, der vidner om den udpræget kirkelige forståelse af Grundtvigs teologi, der har præget Thanings hjem.

Det var på denne baggrund naturligt for Thaning efter studentereksamen i 1922 at give sig til at læse teologi. I studietiden var han ikke blot medlem af den grundtvigske forening Studenterkredsen, men også af Danmarks kristelige Studenterforbund, der i disse år var blevet erobret af den kreds af oprørere, der i 1926 gennem grundlæg-

gelsen af bladet »Tidehverv« trådte frem som en bevægelse i dansk kirkeliv. Thaning tog fra begyndelsen ivrigt del i denne bevægelse, og det var derfor naturligt for ham at indlede sin karriere som uordineret medhjælp hos Tidehvervs redaktør N.I. Heje, der var fængselspræst i Vridsløselille. Efter at have været lærer på Grundtvigs Højskole i perioden 1930-32 blev Thaning sognepræst, først i Åsted og Skærum og fra 1938 til 1973 i Asperup. Samtidig med sin tilknytning til Tidehverv markerede Thaning sig i sine præsteår sammen med en gruppe yngre præster, der ligesom han selv også havde tilknytning til grundtvigske kredse. Disse præster udviklede sig til den retning, man har kaldt for tidehvervsgrundtvigianisme, og som foruden Thaning rummer så betydelige skikkelser som højskoleforstander Knud Hansen, religionsfilosoffen K. E. Løgstrup og senere den tyske teologiske professor Götz Harbsmeier. Hvor disse senere distancerede sig fra Tidehvervsbevægelsen, blev Kaj Thaning ved med at komme i denne kreds langt op i tiden, og i bladet »Tidehverv« publiceredes endnu i 1970-erne en række omfattende studier i Bultmanns teologi.

Meget tidligt finder vi i bladet »Tidehverv« Thanings tilløb til en Grundtvig-tolkning, der bryder med den hidtidige opfattelse af den kirkelige anskuelse som det væsentligste element i Grundtvigs forfatterskab. Thaning hævder, at Grundtvigs hovedproblem er forholdet mellem menneskeliv og kristendom. Med denne tolkning løser Thaning Grundtvig ud af en kirkeligt-sakramental sammenhæng og bidrager dermed til den brede brug af Grundtvig og Grundtvigs forfatter-skab, der stadig er en væsentlig faktor i det danske folks selvforståelse. Denne brug har rødder tilbage i sidste århundrede, idet Grundtvig - trods den standende strid om hans tanker og teologi - allerede i sin levetid fik status som en identitetsgivende skikkelse i dansk kultur. I årene efter anden verdenskrig fremmedes denne tendens, idet Grundtvig blev løst ud af den grundtvigske retnings favntag. En væsentlig skikkelse er her Hal Koch, der bevidst sigtede mod at lade Grundtvigs tanker inspirere kirkeliv og skoleliv bredt i Danmark.

Fra 50-ernes slutning blev det imidlertid Kaj Thaning, der bar de toneangivende kulturlags Grundtvig-interesse. Da Thanings disputats kom i 1963, havde dens tese allerede længe været kendt, men værket's færdiggørelse forsinkedes af Kaj Thanings utallige gøremål. Kaj Thaning var sognepræst for to levende landsbysogne og familiefar for en stor børneflokk, som han opdrog sammen med sin trofaste støtte

Laura Thaning, datter af frimenighedspræsten Torkild Skat Rørdam, hvis liberalteologisk inspirerede opgør med den kirkelige anskuelses udformning inden for den grundtvigske retning havde gjort ham til en forkæret skikkelse i vide kredse. Thaning var bestandig i bevægelse som debattør og skribent. Her skal først og fremmest nævnes Kaj Thanings arbejde i Grundtvig-Selskabets regi. Sammen med en række yngre forskere, den første, frugtbare generation af videnskabsmænd, der var tilknyttet Grundtvig Selskabet, udarbejdede Thaning registranten over Grundtvigs utrykte papirer, et enestående arbejde, der altid vil fremstå som et uundværligt hjælpemiddel til udforskningen af Grundtvigs forfatterskab. Thanings arbejde med papirsorterne i Grundtvigs manuskripter bar også frugt i Thanings egen forskning - i 70ernes slutning indgik papirsortundersøgelserne som et væsentligt argument i diskussionerne om affattelsestidspunktet for »De levendes Land«. Samtidig arbejdede Thaning på oprettelsen af Båring højskole, hvis bestyrelsesformand han var fra 1944 til 1983. Thaning samlede hele egnens befolkning om det mål at rejse en højskole. Båring højskole blev indviet i 1959 og fremstod som en højskole, der hvilede på Thanings fremhævelse af adskillelsen mellem kristeligt og menneskeligt. At Thorkild Bjørnvig og Ole Wivel havde skrevet nogle stadig meget brugte sange til højskolens indvielse, vidner om den position, Thaning opnåede i efterkrigstiden. Thanings kulturelle betydning kunne i disse år ikke blot aflæses af hans venskab med førende danske forfatterpersonligheder, men også af hans medlemskab af repræsentantskabet for dagbladet Information og hans formandsskab i Akademisk Forening for Fyns Stift (Universitetscenterforeningen).

Denne førende kulturelle position betød ikke, at Thanings teologi ikke blev diskuteret i disse kredse, omend det som bekendt netop var Thanings sigte at lade menneskelivet fremstå uden kirkelig omklaring og formynderskab. Thanings fremhævelse af adskillelsen af menneskeliv og kristendom som det centrale i Grundtvigs forfatterskab havde i disse år en dragende virkning ikke kun på teologer. Det virkede, som om Thanings sekulariseringsteologiske Grundtvig-tolkning var den tankeform, tiden havde brug for til at forstå sig selv og de forandringer, der i efterkrigstiden prægede det danske samfund. Danmark tog i efterkrigstiden det endelige skridt fra et landbrugssamfund til et industrisamfund, den igangværende adskillelse af kirke og

skole fremmedes yderligere, og de kirkelige vækkelsesbevægelser indflydelse var aftagende. Hvor højskolen før havde modtaget sine elever fra den grundtvigske landboudom, begyndte bybefolkningen nu at gøre sig gældende. Thanings synspunkt var, at denne proces ikke blot skulle godtages, men var i dyb overensstemmelse med kristendommens væsen, således som det fremgik af Grundtvigs tolkning. Thaning fremstod som den suveræne og ubestridte Grundtvig-tolker, en position, der næppe var gavnlig for en virkelig debat om hans synspunkters bæredygtighed. Thanings dominerende indflydelse på den daværende aktuelle Grundtvig-reception kan aflæses i forbindelse med Grundtvig-jubilæet i 1972, hvor Thanings navn dukkede op næsten overalt, og i den næsten officielle status, hans Grundtvig-bog fra dette år modtog gennem oversættelse til engelsk, fransk og tysk. Thaning var selv overbevist om den internationale bæredygtighed af Grundtvigs sekulariseringsteologi, således som han forstod den, og en udenlandsk virkningshistorie kan da også endnu aflæses. Selv om man dengang også var bevidst om den teologihistoriske sammenhæng, Thaning stod i, blev der ikke spurgt om, i hvor høj grad Thanings synspunkter var bundne til en bestemt teologisk epoke og en tidsbundet tolkning af de vilkår, moderniteten giver kirke og kristendom. Den historiske afstand og de senere års nye Grundtvigtolkninger har imidlertid gjort tiden moden til at stille disse spørgsmål.

Det er for enkelt at sige, at Thanings teologiske standpunkter skulle fungere som en legitimering af den igangværende sekularisering, for Thanings Grundtvig-tolkning havde et langt dybere sigte og var som før nævnt i høj grad resultatet af Thanings egne personlige overvejelser. Thaning hævder i sin disputats, at Grundtvig overfor to fronter, den pietistiske bodskristendoms fjendskab mod livet og den kristne kultursynteses hovmesterende forbedring af menneskelivet, i 1832 når frem til at skille menneskeligt og kristeligt, idet han nu på den ene side hævder, at forståelsen af det menneskelige er forudsætningen for at tage imod evangeliet, på den anden side, at kristendommen, det evige, er til for det timelige menneskelivs skyld. Grundtvig omvender sig til livet, idet han forstår, at evangeliet netop sigter mod at lade mennesket leve livet i tillid til livets skabelses-givne godhed, at Gud i skabelsen gør dette liv godt. Ifølge Thaning blev denne omvendelse til i to trin, først gennem Grundtvigs adskillelse af den kristne tro og den mosaik-kristelige anskuelse i fortalen

til Nordens Mytologi i 1832, dernæst gennem det endelige skridt frem mod en sekularisering af menneskelivet i fortalen til Haandbog i Verdenshistorien fra 1833, hvor det mosaik-kristelige viger til fordel for den græske betragtning af historien og menneskelivet. I disputatsens tre bind fører Thaning denne tese igennem på snart sagt alle områder af Grundtvigs forfatterskab, og en nutidig læser kan ikke undgå at blive imponeret over, hvad Thaning har overkommet at læse af Grundtvigs skrifter.

Hvorfra hentede Thaning sin styrke til denne gennemførte læsning af Grundtvig? Som før nævnt er der tale om nogle dybt personlige overvejelser. Om det i højere grad er Thanings end Grundtvigs omvendelse, der reflekteres i værket, skal være usagt, der er under alle omstændigheder tale om en forståelse af Grundtvig, der er teologisk gennemreflekteret ind i den mindste detalje. Bag Thanings problemstilling gemmer der sig så væsentlige teologiske motiver som forholdet mellem skabelse og genløsning og mellem Kristi to naturer. Ifølge Thaning er forståelsen af det menneskelige forudsætning for forståelsen af det kristelige, af evangeliet. Samtidig sigter evangeliets forkyndelse mod at sætte menneskelivet fri til at blive levet på dets egne præmisser, levet ud af dets gudsskabte godhed. Kristologien sigter mod en frisættelse af menneskelivet. Kristi komme markerer, at menneskelivet sættes fri fra menneskets syndige forsøg på at magte det, fri til at blive levet i tillid til, at skaberværket er godt i sig selv. I Thanings teologi spejles ikke blot det Bultmannske afmytologiseringsprograms eksistentialtiske interpretation (Thanings spørgen efter Grundtvigs problem) eller Vilhelm Grønbechs livsfilosofi (Grundtvigs liv som en proces mod klarhed over troskaben mod menneskelivet som det væsentlige i Kristendommen), men også Friedrich Gogartens sekulariseringsteologi. Som det fremgår af ovenstående korte præsentation af Thanings tese, er hans sekulariseringsteologi på sin vis begrundet ikke blot skabelsesteologisk, men også inkarnationsteologisk. Thanings inkarnationsteologi trues imidlertid af den nævnte adskillelse af menneskeligt og kristeligt, og det er netop her, den nyere Grundtvigforskning har sat ind gennem en betoning af sammenhængen mellem skabelse og genløsning, menneskeliv og kristenliv. Hvor Thanings adskillelse og holden sammen i en dialektisk dobbeltbevægelse medfører en fare for »teologisk formalisme«, betyder de senere års nybrud i Grundtvigforskningen en fornyet frugtbar-

gørelse af Grundtvigs inkarnationsteologisk begrundede gudstjenstlige teologi og en indsigt i hans salmers forbundethed med de væsentlige strømninger i europæisk teologi, der også muliggør en økumenisk beskæftigelse med forfatterskabet, således som vi har set det. Denne nye linje i Grundtvigtolkningen ville samtidig ikke have været mulig uden den profilering i forhold til Thanings synspunkter, som trods de nyere forskeres afvisning af tesen fra »Menneske først - « har udgjort en væsentlig faktor i deres arbejde.

Kaj Thaning har været medlem af Grundtvig-Selskabets styrelse siden 1948. Allerede i 1949 stod hans første artikel om *Grundtvig og den grundlovgivende Rigsforsamling* at læse i Grundtvig Studier, og i årenes løb har årbogen rummet både debatindlæg og historiske Grundtvig-undersøgelser fra Thanings hånd. Fra de senere år kan nævnes Thanings arbejde med Clara Bolton, den kvinde, der ifølge Thaning inspirerede Grundtvig til hans omvendelse til livet i 1830-ernes begyndelse. Også Thanings imponerende fund af den hidtil utrykte slutning på Grundtvigs prædiken i kirkekampsåret 1825 bør omtales, og trods de seneste års sygdom var Thaning bestandig rede til at gøre indsigelse mod den kritik af hans tese, som i stadigt større omfang blev fremført af en række ældre og yngre Grundtvig-forskere. Indtil 80-ernes slutning kunne man også finde ham som deltager i møder og seminarer. Således var det på Grundtvig-Selskabets årsmøde, jeg lærte Kaj Thaning at kende. Indtil 1988 havde jeg kun flygtigt set ham og ikke vekslet ord med ham, og jeg var derfor meget spændt på at møde den berømte, forkætrede og i den foregående periode så indflydelsesrige teolog og kirkepolitiker. Mødet blev meget givende. Thaning lyttede omhyggeligt til de spørgsmål, jeg havde at stille ham, og han besvarede dem grundigt og sagligt. I årsmødets større gruppesamtaler bemærkede jeg den rolige og afbalancerede diskussionsform, hvormed han med urokkelig stædighed forsvarede sin tese. Senere hen modtog jeg et meget langt, inspirerende brev fra Thaning, og selv om han bestemt ikke var tilfreds med de synspunkter, jeg fremførte på tryk, modtog jeg senere flere beviser på hans interesse for mit forskningsprojekt og min beskæftigelse med Grundtvigs uudgivne manuskripter, beviser, som jeg tænker tilbage på med glæde og taknemmelighed. Mindet om hans bestandige afvisning af sine kritikere, - der på sin vis rummede noget livsbekræftende - blandes med mindet om hans venlighed og hjælp-

somhed. At Thanings tolkning også af mig opfattes som problemfyldt, ændrer ikke ved hans arbejdes storhed. At Thanings Grundtvigforståelse kan anskues som et nedslag af samtidige teologiske strømninger i ind- og udland svækker ikke vurderingen af disputatsen som en enestående præstation af en enkelt forsker, ligesom det heller ikke svækker den betydning, doktordisputatsen har haft og stadig har i dansk åndsliv. Det bør her siges, at Grundtvigforskningen - og man fristes til at sige dansk teologi - aldrig mere bliver det samme efter Thaning. Hans indflydelse har været gennemgribende, og han har formået at gøre forholdet mellem menneskeliv og kristendom til en almen teologisk tankeform i Danmark.

Kim Arne Pedersen